COĞRAFYA

10. SINIF | **YAZILIYA HAZIRLIK** | **TYMM 2026-2027**

1. DÖNEM - 1. ORTAK YAZILI · SENARYO 1

Hazırlayan: **Murat Altun**

Bu sorular Claude tarafından hazırlanmıştır.

1. Aşağıda İzlanda'daki Eyjafjallajökull Volkanı'nda 2010 yılında yaşanan püskürmeyle ilgili bir bilgi metni ve volkanın konumunu gösteren şematik bir koordinat ağı verilmiştir.

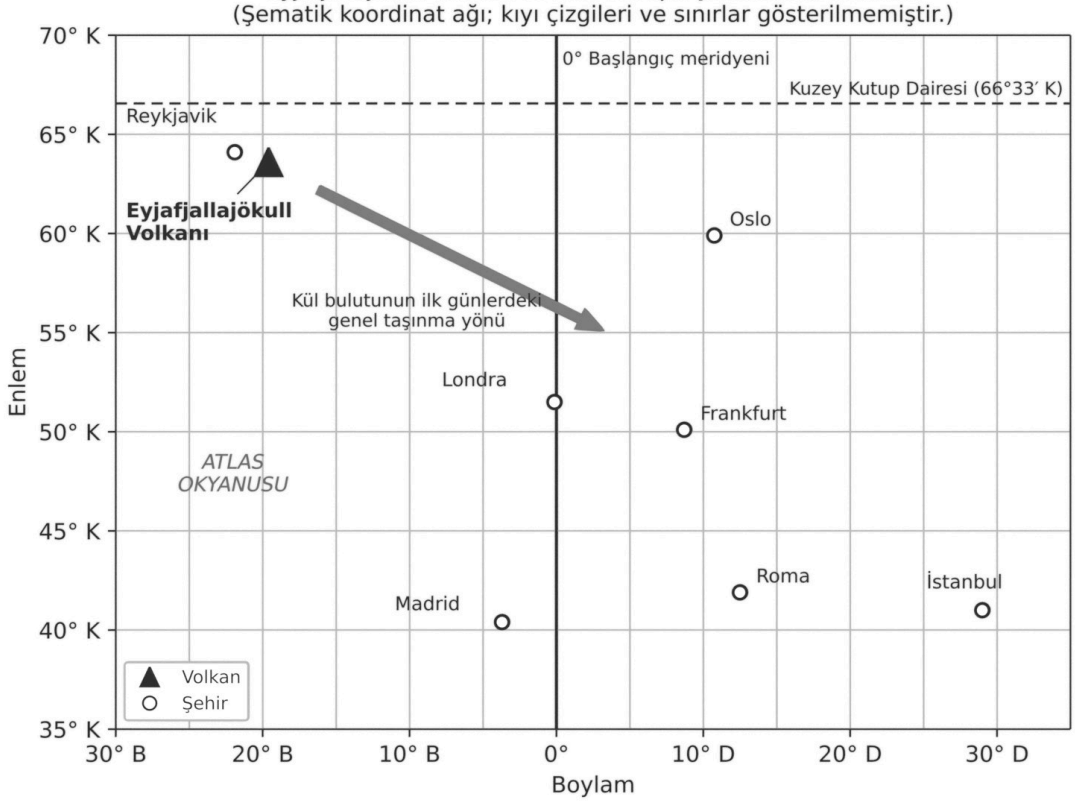
İzlanda'nın güneyinde yer alan ve üzeri buzulla örtülü olan Eyjafjallajökull Volkanı'nda 20 Mart 2010'da başlayan püskürme, 14 Nisan 2010'da buzul örtüsünün altındaki kraterde patlamalı bir evreye girdi. Eriyen buzul sularının magmayla temas ederek aniden buharlaşması patlamaların şiddetini artırdı; hızla soğuyan lav, çok ince taneli ve cam içerikli küle dönüştü. Atmosferin yüksek kesimlerine ulaşan kül bulutu, batı ve kuzeybatı yönlü hava akımlarının etkisiyle güneydoğuya, Avrupa üzerine taşındı.

Volkanın yakın çevresinde eriyen buzul suları ani sellere yol açtı. Yüzlerce kişi önlem amacıyla tahliye edildi, taşkın sularının köprülere zarar vermeden geçebilmesi için ülkenin ana çevre yolu yer yer kesildi. Kül; otlakları, tarlaları ve dereleri kapladı. Çiftçilere hayvanlarını kapalı alanlarda tutmaları ve kirlenen derelerden su içirmemeleri yönünde uyarılar yapıldı.

Uçak motorlarına zarar verebilen kül nedeniyle Avrupa hava sahasının büyük bölümü 15-20 Nisan 2010 tarihleri arasında uçuşlara kapatıldı. Avrupa hava trafiğini koordine eden EUROCONTROL'ün tahminlerine göre bu süreçte yaklaşık 100.000 uçuş iptal edildi ve yaklaşık 10 milyon yolcunun seyahati aksadı.

(Bu metin, çeşitli kaynaklardaki bilgilerden yararlanılarak soru için hazırlanmıştır.)

Eyjafjallajökull Volkanı ve Bazı Avrupa Şehirlerinin Konumu
(Şematik koordinat ağı; kıyı çizgileri ve sınırlar gösterilmemiştir.)

Yer	Yaklaşık enlem	Yaklaşık boylam
Eyjafjallajökull Volkanı	63,6° K	19,6° B
Reykjavik (İzlanda'nın başkenti)	64,1° K	21,9° B
Londra	51,5° K	0,1° B
Oslo	59,9° K	10,8° D

1.1. Koordinat ağından ve metinden yararlanarak Eyjafjallajökull Volkanı'nın mutlak ve göreceli konumunu yazınız. (5 puan)

1.2. Püskürmenin etkilerinin çok geniş bir alana yayılmasında volkanın bulunduğu mekânın hangi coğrafi koşullarının etkili olduğunu metinden yararlanarak açıklayınız. (4 puan)

1.3. Püskürmenin yakın çevredeki ve uzak çevredeki diğer mekânlar üzerindeki etkilerini aşağıdaki tabloya üçer örnekle yazınız. (6 puan)

Yakın çevre (İzlanda) üzerindeki etkiler	Uzak çevre (Avrupa ve dünya) üzerindeki etkiler
1.	1.
2.	2.
3.	3.

2. Aşağıdaki tabloda coğrafi bilgi sistemleri (CBS) ve uzaktan algılamanın kullanıldığı beş örnek uygulama verilmiştir. Her uygulama için CBS ve uzaktan algılamanın kullanım alanını belirleyiniz ve bu teknolojilerin uygulamaya sağladığı katkıyı bir cümleyle özetleyerek tabloyu doldurunuz. (20 puan)

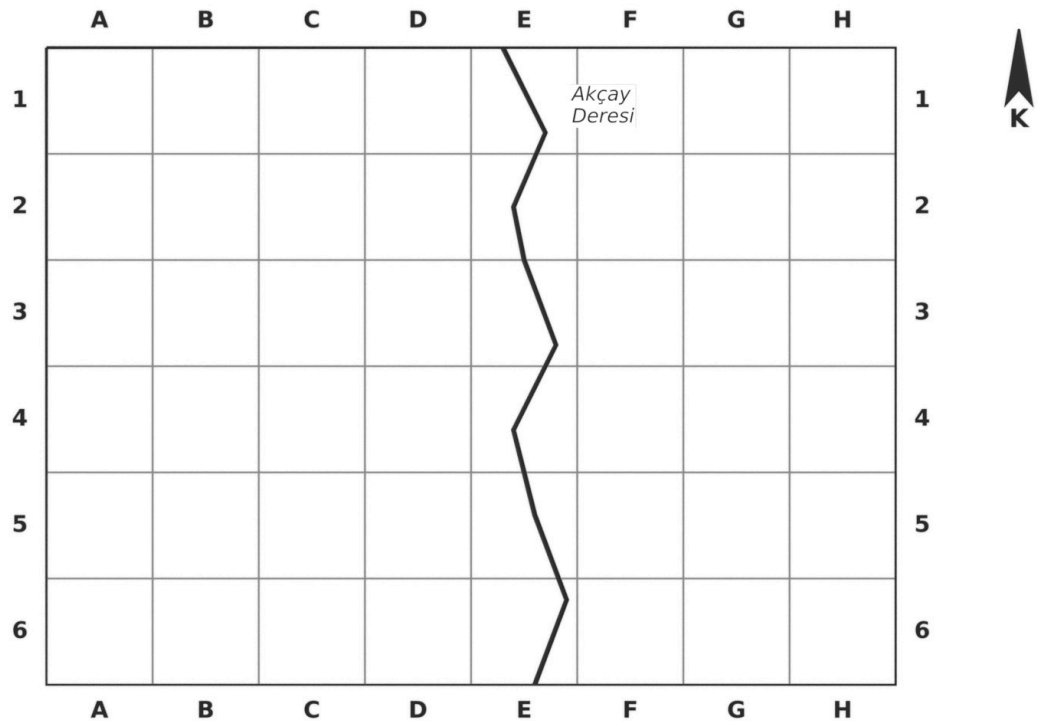
Örnek uygulama	Kullanım alanı	Sağladığı katkı (özet)
A. Büyük bir orman yangınından önce ve sonra çekilen uydu görüntüleri karşılaştırılarak yanan alanın sınırları ve büyüklüğü belirleniyor, yeniden ağaçlandırılacak alanlar haritalanıyor.		
B. Bir ovada farklı tarihlerde çekilen uydu görüntüleriyle tarlalardaki bitki gelişimi izleniyor; hangi parselde hangi ürünün ekildiği ve hangi alanların sulamaya ihtiyaç duyduğu belirleniyor.		
C. Bir büyükşehir belediyesi; durakları, yolcu yoğunluğunu ve yol ağını aynı haritada katmanlar hâlinde üst üste getirerek yeni bir otobüs hattının güzergâhını planlıyor.		
Ç. Bir deprem sonrasında sahadaki ekipler hasarlı binaların konumlarını mobil cihazlarla haritaya işliyor; toplanma alanları ve yardım dağıtım noktalarına en kısa ulaşım yolları belirleniyor.		
D. Bir baraj gölünün yüzey alanı ve su rengi farklı yıllarda çekilen uydu görüntüleriyle izleniyor, göl havzasındaki yapılaşma ve kirletici kaynaklar haritalanıyor.		

3. Coğrafya öğretmeni, öğrencilerinden okullarının bulunduğu Yeşiltepe Mahallesi için bir "afet ve acil durum toplanma alanı ulaşım haritası" oluşturmalarını istemiştir. Bir öğrenci grubu, dijital küre uygulaması ve GPS cihazıyla topladığı mekânsal verileri aşağıdaki tabloya kaydetmiştir. Grubun kullanacağı altlık haritada yalnızca kareler (koordinat ağı), yön oku ve Akçay Deresi bulunmaktadır. (Mahalle ve veriler kurgusaldır.)

Mekânsal unsur	Konum bilgisi
Okul	B2 karesinin güney kenarının ortası (ana yolun hemen kuzeyi)
Aile sağlığı merkezi	F4 karesinin ortası
Ana yol	2. ve 3. sıradaki karelerin ortak kenarı boyunca A sütunundan H sütununa kadar uzanır.
Köy yolu	Ana yoldan G sütununun ortasında ayrılır, kuzeye doğru toplanma alanının güney kenarına kadar uzanır.
Afet ve acil durum toplanma alanı (park)	G1 ve H1 kareleri
Orman	A5, A6, B5 ve B6 kareleri

Not: Altlık haritada her karenin bir kenarı haritada 2 cm, gerçekte 200 m uzunluğa karşılık gelmektedir.

Altlık Harita

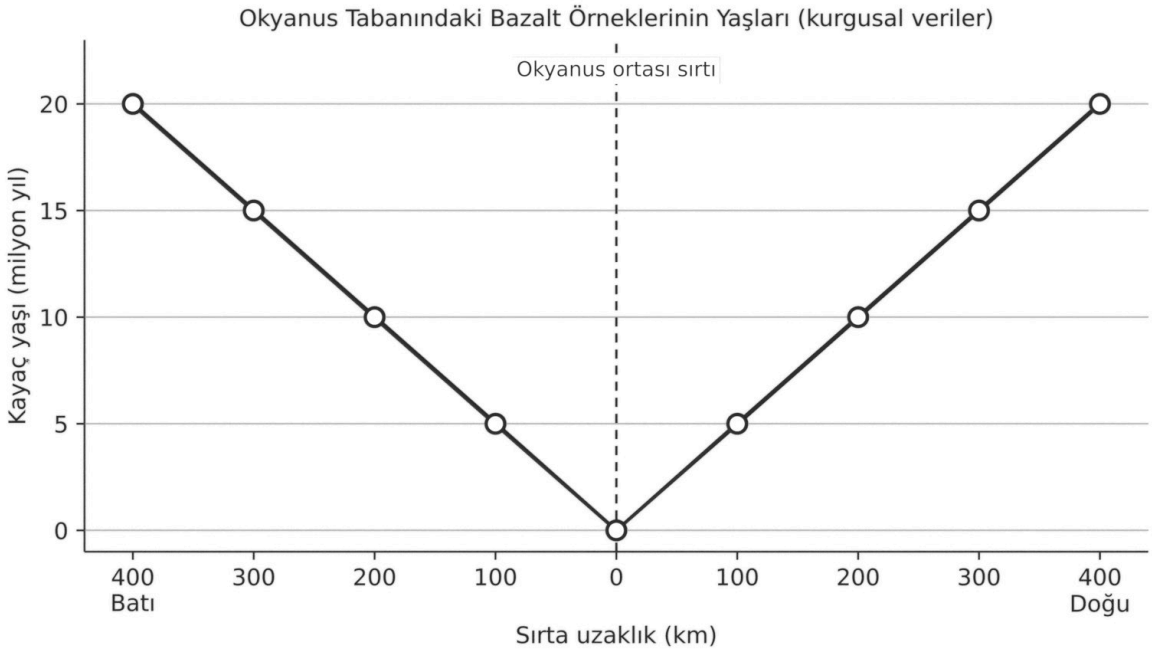

3.1. Tablodaki mekânsal verileri, gösteriminde kullanılacak sembol türüne (nokta, çizgi, alan) göre tasnif ederek altlık harita üzerine işleyiniz. (12 puan)

3.2. Oluşturduğunuz haritaya amacına uygun bir başlık yazınız, kullandığınız sembolleri açıklayan lejantı hazırlayınız ve haritanın kesir ölçeğini hesaplayarak haritaya ekleyiniz. (7 puan)

3.3. Oluşturduğunuz haritada okuldan toplanma alanına ana yol ve köy yolu üzerinden ulaşan güzergâhı ok işaretiyle gösteriniz. Bu güzergâhın gerçek uzunluğunu hesaplayınız ve deprem ya da sel gibi bir afetten sonra bu güzergâhta ulaşımı aksatabilecek unsuru gerekçesiyle belirtiniz. (6 puan)

4. Coğrafya öğretmeni, Alfred Wegener'in 1915'te ortaya koyduğu kıtaların kayması kuramının kıtaların hareket ettiğini ileri sürdüğünü ancak bu hareketin neden ve nasıl gerçekleştiğini açıklayamadığını hatırlatmıştır. Ardından öğrencilerinden, bir okyanus ortası sırtının iki yanında okyanus tabanından alınan bazalt örneklerinin yaşlarını gösteren aşağıdaki grafiği incelemelerini istemiştir.

Sırta uzaklık (km)	400 (Batı)	200 (Batı)	100 (Batı)	0	100 (Doğu)	200 (Doğu)	400 (Doğu)
Kayaç yaşı (milyon yıl)	20	10	5	0	5	10	20

(Veriler kurgusaldır.)

4.1. Grafikteki verilere göre okyanus tabanında nasıl bir değişim yaşanmaktadır? Bu değişimi levha hareketinin türü ve okyanus ortası sırtında gerçekleşen volkanizma ile ilişkilendirerek açıklayınız. (5 puan)

4.2. Wegener'in açıklayamadığı, kıtaların hareketine neden olan ve levhaları hareket ettiren süreci yerin iç yapısı ve mantodaki konveksiyonel akıntılarla ilişkilendirerek açıklayınız. (6 puan)

4.3. Verilere göre sırtın iki yanındaki levhaların her biri sırttan yılda kaç santimetre uzaklaşmaktadır? Hesaplayınız. Bu hız değişmezse 10 milyon yıl sonra sırtın iki yanındaki levhalar üzerinde bulunan iki nokta arasındaki uzaklığın kaç kilometre artacağını bulunuz. (4 puan)

5. Aşağıdaki tabloda kayaçların ayrışmasını inceleyen bir araştırmada seçilen üç istasyonun iklim özellikleri ve yaygın kayaç türleri verilmiştir. (Veriler kurgusaldır.)

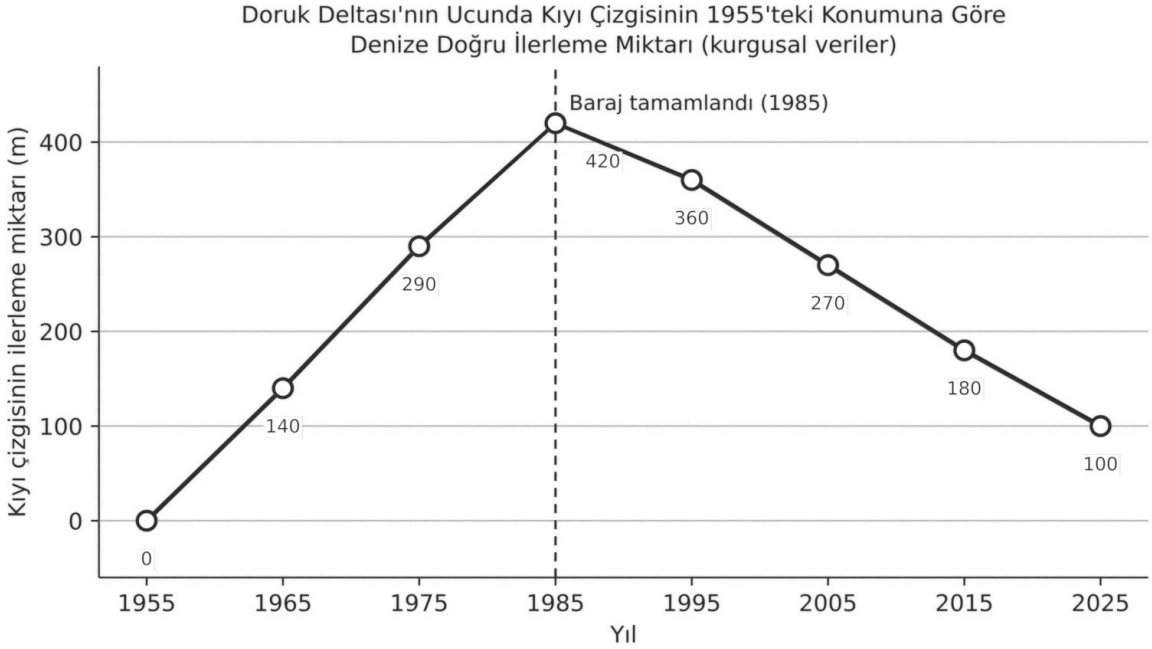
Özellik	A İstasyonu	B İstasyonu	C İstasyonu
Konum	Orta kuşakta, 2.600 m yükseltideki dağlık alan	Ekvatora yakın alçak ova	Dönence çevresindeki çöl
En soğuk ay ortalama sıcaklığı	-10 °C	25 °C	15 °C
En sıcak ay ortalama sıcaklığı	11 °C	27 °C	34 °C
Yıllık toplam yağış	950 mm (büyük bölümü kar)	2.600 mm (her ay yağışlı)	30 mm
Günlük sıcaklık farkı	Orta (yaklaşık 12 °C)	Az (yaklaşık 7 °C)	Çok fazla (yaklaşık 15-20 °C)
Don olayı görülen gün sayısı	Yaklaşık 210 gün; ilkbahar ve sonbaharda gece donma, gündüz çözülme sık yaşanır	Görülmez	Çok nadir
Bitki örtüsü	Cılız çayırlar, yer yer çıplak kayalık	Gür orman; toprağa karışan bol bitki artığı hızla ayrışır	Yok denecek kadar az
Yaygın kayaç	Çatlaklı granit	Granit	Granit

Bilgi: Sıcak çöllerde gece ile gündüz arasındaki sıcaklık farkı aylık ortalamalarda genellikle 13-20 °C arasındadır; açık ve kuru havalı bazı günlerde bu fark daha da büyür.

5.1. A, B ve C istasyonlarının her birinde baskın olan ayrışma türünü belirleyiniz ve bunun nedenini iklim verileriyle ilişkilendirerek açıklayınız. (6 puan)

5.2. B istasyonuyla aynı iklim özelliklerine sahip olan D alanında yaygın kayacın granit yerine kireç taşı olduğu bilinmektedir. Kayaç türündeki bu farkın D alanındaki ayrışma sürecini ve oluşacak yeryüzü şekillerini nasıl etkileyeceğini neden-sonuç ilişkisi kurarak açıklayınız. (4 puan)

6. Doruk Nehri, yukarı çığırında eğimli ve dağlık arazilerden geçerek denize dökülmekte ve ağzında geniş bir delta ovası bulunmaktadır. Nehrin döküldüğü kıyıda deniz sığdır, gelgit etkisi yok denecek kadar azdır ve kıyı akıntıları zayıftır. Nehrin orta çığırında 1985 yılında büyük bir baraj tamamlanmıştır. Aşağıdaki grafikte delta ucundaki kıyı çizgisinin 1955 yılındaki konumuna göre denize doğru ilerleme miktarı, tabloda ise nehrin denize taşıdığı katı madde miktarı verilmiştir. (Nehir ve veriler kurgusaldır.)

Dönem	Nehrin denize taşıdığı yıllık ortalama katı madde miktarı
1955-1985	18 milyon ton
1986-2025	2 milyon ton

Bilgi: Büyük akarsular denize yılda milyonlarca, hatta on milyonlarca ton katı madde taşıyabilir.

6.1. 1955-1985 döneminde delta kıyısının denize doğru ilerlemesini akarsuyun aşındırma, taşıma ve biriktirme süreçleriyle ilişkilendirerek açıklayınız. (5 puan)

6.2. 1985 yılından sonra kıyı çizgisinde görülen değişimin nedenini grafik ve tablodaki verileri kullanarak aşınım ve birikim süreçleri açısından açıklayınız. (6 puan)

6.3. Doruk Nehri ile aynı miktarda alüvyon taşıyan bir akarsuyun, kıyının derin ve gelgit etkisinin güçlü olduğu bir okyanus kıyısına döküldüğünü varsayınız. Bu akarsuyun ağzında nasıl bir yeryüzü şeklinin oluşması beklenir? Aşınım ve birikim süreçleriyle açıklayınız. (4 puan)

ÖĞRENME ÇIKTILARI VE BECERİLER

SORU NO	ÖĞRENME ÇIKTISI	BECERİLER
1	COĞ.10.1.1. Örnek olay, olgu ve/veya mekânı coğrafyanın temel kavramları ile ilişkilendirebilme	SBAB7. Mekânsal Düşünme (SBAB7.1. Konum Algılama, SBAB7.2. Mekânın Coğrafi Koşullarını Tanımlama, SBAB7.3. Mekânsal Bağlantıları Çözümleme, SBAB7.5. Mekânsal Etkiyi Sorgulama)
2	COĞ.10.2.1. Örnek uygulamalar üzerinden CBS ve uzaktan algılamanın kullanım alanlarını özetleyebilme	KB2.3. Özetleme
3	COĞ.10.2.2. Mekânsal bilgi teknolojilerini kullanarak altlık haritalar üzerinde mekânsal veriler oluşturabilme	SBAB10. Harita (SBAB10.4. Harita Oluşturma)
4	COĞ.10.3.1. Yerkürenin tektonik yapısını çözümleyebilme	KB2.4. Çözümleme
5	COĞ.10.3.2. Yeryüzü şekillerinin oluşumunda etkili olan aşınma ve çözünme süreçleri ile iklim ve kayaç özellikleri arasındaki ilişkileri yapılandırabilme	KB2.13. Yapılandırma
6	COĞ.10.3.3. Yeryüzü şekillerinin oluşumunu aşınım ve birikim süreçleri açısından çözümleyebilme	KB2.4. Çözümleme

PUANLAMA TABLOSU						
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**TOPLAM**
15	*20*	*25*	*15*	*10*	*15*	***100***

Bu sınav, 2026-2027 eğitim öğretim yılı 1. dönem konu-soru dağılım tablosundaki 1. ortak yazılı **Senaryo 1** dağılımına göre, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli 10. sınıf öğretim programı esas alınarak hazırlanmıştır. Hazırlayan: Murat Altun. Bu sorular Claude tarafından hazırlanmıştır. Millî Eğitim Bakanlığının resmî yayını değildir; görseller Blender ile oluşturulmuştur.

ÇÖZÜMLER

1. Doğru cevap:

1.1. **(5 puan)**

- Volkanın Ekvator'un kuzeyinde (Kuzey Yarım Küre) ve başlangıç meridyeninin batısında (Batı Yarım Küre) olduğunun belirtilmesi. (2 puan; her yarım küre 1 puan)
- Yaklaşık 63,6° kuzey enlemi ile 19,6° batı boylamının kesiştiği yerde (63°-64° K enlemleri ile 19°-20° B boylamları arasında) olduğunun yazılması. **(1 puan)**
- Göreceli konuma ilişkin iki doğru ifade yazılması: İzlanda'nın güneyinde, Reykjavik'in doğu-güneydoğusunda, Avrupa'nın kuzeybatısında, Atlas Okyanusu'nun kuzeyinde, Londra'nın kuzeybatısında, Kuzey Kutup Dairesi'nin güneyinde vb. (2 puan; her doğru ifade 1 puan)

1.2. **(4 puan)**

- Volkanın üzerinin buzulla örtülü olmasının, eriyen buzul sularının magmayla temas edip buharlaşması sonucu püskürmeyi patlamalı hâle getirdiğinin ve atmosferde uzun süre asılı kalabilen çok ince külün oluşmasına yol açtığının açıklanması. **(2 puan)**
- Batı ve kuzeybatı yönlü hava akımlarının külü güneydoğuya taşıdığının ve volkanın, hava trafiğinin yoğun olduğu Avrupa'nın kuzeybatısında yani hava akımlarının geldiği yönde bulunmasının etkiyi Avrupa'ya ulaştırdığının açıklanması. **(2 puan)**

1.3. **(6 puan)** Her doğru örnek 1 puan, her sütun için en fazla 3 puan verilir.

- Yakın çevre: buzul erimesine bağlı ani seller; köprü ve yolların zarar görmesi, ana çevre yolunun kesilmesi; yüzlerce kişinin tahliye edilmesi; külün otlak ve tarlaları örtmesiyle tarım ve hayvancılığın zarar görmesi; derelerin ve su kaynaklarının kirlenmesi; külün solunum sağlığını ve görüş mesafesini olumsuz etkilemesi.
- Uzak çevre: Avrupa hava sahasının kapanması ve yaklaşık 100.000 uçuşun iptal edilmesi; milyonlarca yolcunun havalimanlarında mahsur kalması; havayolu şirketleri, turizm ve otelcilik sektörlerinde gelir kaybı; uçakla taşınan taze ürün, ilaç ve kargoların sevkiyatının aksamasıyla ticaretin ve üretim zincirlerinin etkilenmesi; Avrupa dışındaki havalimanlarında da Avrupa'ya yönelik uçuşların aksaması (küresel ulaşım ağı üzerinden yayılan etki); toplantı, fuar, spor karşılaşması gibi etkinliklerin ertelenmesi.

Örnek doğru cevap: 1.1. Volkan Kuzey ve Batı yarım kürelerde, yaklaşık 63,6° kuzey enlemi ile 19,6° batı boylamının kesiştiği yerdedir. Göreceli konumu ise İzlanda'nın güneyinde, Avrupa'nın kuzeybatısında ve Atlas Okyanusu'nun kuzeyindedir. 1.2. Volkanın üzeri buzulla örtülü olduğu için eriyen buzul suyu magmayla temas edip aniden buharlaşmış, patlamalı püskürme çok ince küller oluşturmuştur. Bu ince kül havada uzun süre asılı kalabilmiştir. Batı ve kuzeybatı yönlü hava akımları da külü güneydoğuya, hava trafiğinin çok yoğun olduğu Avrupa üzerine taşımıştır. 1.3. Yakın çevre: Buzul suları sellere yol açmış, yollar kesilmiş ve insanlar tahliye edilmiştir; kül otlak ve tarlaları örterek hayvancılığı ve tarımı zarara uğratmıştır; dereler kirlenmiştir. Uzak çevre: Avrupa hava sahası kapanmış, binlerce uçuş iptal edilmiş ve milyonlarca yolcu mahsur kalmıştır; havayolu şirketleri ve turizm gelir kaybetmiştir; uçakla taşınan taze ürün ve kargoların sevkiyatı aksamıştır.

Yanlış cevap: Volkanın Doğu Yarım Küre'de veya Güney Yarım Küre'de gösterilmesi; enlem ve boylam değerlerinin yer değiştirilerek yazılması (19,6° K, 63,6° B gibi); külün yayılmasının yalnızca "volkanın büyük olmasıyla" açıklanıp buzul ve hava akımı koşullarına değinilmemesi; yakın ve uzak çevre

etkilerinin birbirine karıştırılması (ör. hava sahasının kapanmasının yakın çevre etkisi olarak yazılması) ya da olayla ilgisiz etkilerin (deprem dalgası, tsunami vb.) yazılması. Cevap verilmemesi veya tamamen yanlış konum belirlenmesi durumunda ilgili alt maddeye 0 puan verilir.

2. **Doğru cevap:** Her uygulama için kullanım alanının doğru belirlenmesi 2 puan, sağlanan katkının doğru özetlenmesi 2 puan olmak üzere toplam 20 puan verilir. Katkı özeti doğru ancak eksikse (ör. yalnızca "hızlı bilgi sağlar" gibi genel bir ifadeyle sınırlı kalmışsa) 1 puan verilir. Anlamca eşdeğer ifadeler kabul edilir.

Uygulama	Kullanım alanı	Sağladığı katkı (örnek özet)
A	Çevre koruma, ormancılık, doğal kaynak yönetimi (afet sonrası hasar tespiti)	Yanan alan geniş bir bölgede hızlı ve doğru biçimde ölçülür, ağaçlandırma çalışmaları planlanır.
B	Tarım (tarım alanlarının izlenmesi)	Ürün deseni ve bitki gelişimi izlenerek rekolte tahmini yapılır, sulama suyu verimli kullanılır.
C	Şehir yönetimi, ulaşım planlaması	Farklı veri katmanları birlikte değerlendirilerek en uygun güzergâh belirlenir, kaynak ve zaman tasarrufu sağlanır.
Ç	Afet yönetimi	Hasar hızla tespit edilir, ekipler ve yardımlar doğru yere en kısa sürede yönlendirilir.
D	Su kaynakları yönetimi, çevre koruma	Su miktarı ve kalitesindeki değişim izlenir, kirletici kaynaklar belirlenerek su arzı planlanır.

Örnek doğru cevap: A: Çevre koruma/ormancılık; uydu görüntüleri yanan alanın sınırlarını hızlı ve doğru biçimde belirleyerek ağaçlandırma planlamasına veri sağlar. B: Tarım; ürün deseni ve bitki gelişimi izlenerek rekolte tahmini yapılır ve sulama ihtiyacı belirlenir. C: Şehir yönetimi/ulaşım; duraklar, yolcu yoğunluğu ve yol ağı aynı haritada analiz edilerek en verimli otobüs hattı planlanır. Ç: Afet yönetimi; hasarlı binaların konumu anında haritaya işlenerek arama kurtarma ve yardım dağıtımı hızlandırılır. D: Su kaynakları yönetimi; baraj gölündeki alan ve kalite değişimi izlenerek kirliliğe karşı önlem alınır ve su arzı planlanır.

Yanlış cevap: Kullanım alanlarının birbiriyle karıştırılması (ör. B uygulamasının "afet yönetimi", Ç uygulamasının "tarım" olarak yazılması); katkı bölümünde uygulamanın yalnızca tekrar edilmesi; CBS ve uzaktan algılamayla ilgisi olmayan katkıların (ör. "yangını söndürür", "depremi önler") yazılması. Bu durumlarda ilgili hücreye puan verilmez.

3. **Doğru cevap:**

3.1. **(12 puan)** Her unsur için doğru sembol türünün seçilmesi 1 puan, unsurun doğru konuma işlenmesi 1 puan olmak üzere her unsur 2 puan:

- Nokta: okul (B2 karesinin güney kenarının ortası), aile sağlığı merkezi (F4 karesinin ortası).
- Çizgi: ana yol (2. ve 3. sıra karelerin ortak kenarı boyunca A'dan H'ye), köy yolu (G sütununun ortasından kuzeye, toplanma alanının güney kenarına kadar).
- Alan: toplanma alanı (G1 ve H1 kareleri), orman (A5, A6, B5, B6 kareleri).
- Sembol türü doğru ancak konumu bir kare kaymış unsurlara yalnızca sembol puanı **(1 puan)** verilir.

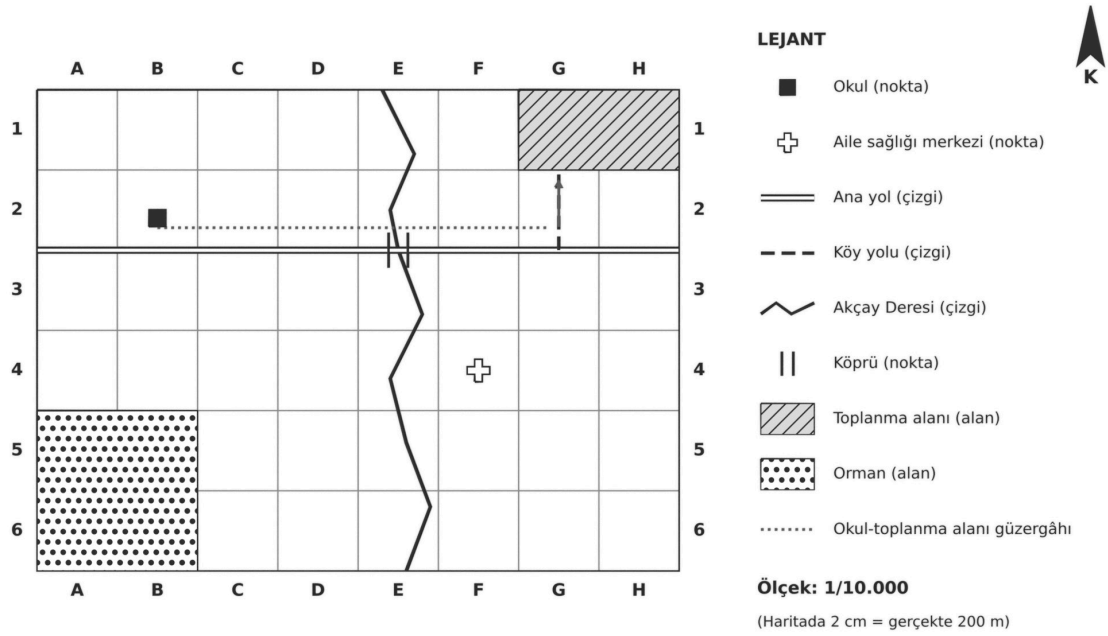
3.2. **(7 puan)**

- Amaca uygun başlık (ör. "Yeşiltepe Mahallesi Afet ve Acil Durum Toplanma Alanı Ulaşım Haritası"). **(1 puan)**
- Kullanılan tüm sembolleri (nokta, çizgi, alan) açıklayan lejant. (2 puan; eksik lejanta 1 puan)
- Ölçek hesabı: 200 m = 20.000 cm dönüşümünün ve 20.000 ÷ 2 = 10.000 işleminin yapılması **(2 puan)** ve kesir ölçeğin 1/10.000 olarak haritaya yazılması **(2 puan)**.

3.3. **(6 puan)**

- Okuldan ana yol boyunca doğuya, G sütununda köy yoluna dönüp kuzeye, toplanma alanına uzanan güzergâhın ok işaretiyle gösterilmesi. **(1 puan)**
- Güzergâh uzunluğu: ana yol üzerinde B sütununun ortasından G sütununun ortasına 5 kare, köy yolu boyunca 1 kare olmak üzere 6 kare; 6 × 200 m = 1.200 m (1,2 km). (İşlem 1 puan, sonuç 1 puan)
- Ulaşımı aksatabilecek unsur olarak güzergâhın Akçay Deresi'ni geçtiği köprünün belirlenmesi. **(1 puan)**
- Köprünün deprem sırasında hasar görebileceği veya selde dere taşkınından etkilenebileceği için ulaşımı aksatabileceğinin gerekçe olarak açıklanması. **(2 puan)**

Yeşiltepe Mahallesi Afet ve Acil Durum Toplanma Alanı Ulaşım Haritası

Kaynak: Öğrenci grubunun dijital küre ve GPS ile topladığı veriler, Ekim 2026 (örnek cevap)

Örnek doğru cevap: 3.1. Okul ve aile sağlığı merkezini nokta, ana yol ile köy yolunu çizgi, toplanma alanı ile ormanı alan sembolüyle gösterdim; unsurları tablodaki karelere yerleştirdim (yukarıdaki örnek haritada olduğu gibi). 3.2. Başlık: Yeşiltepe Mahallesi Afet ve Acil Durum Toplanma Alanı Ulaşım Haritası. Lejantta okul (dolu kare), aile sağlığı merkezi (artı işareti), ana yol (çift çizgi), köy yolu (kesik çizgi), dere (dalgalı çizgi), toplanma alanı (taralı alan) ve orman (noktalı alan) sembollerini açıkladım. Haritada 2 cm gerçekte 200 m = 20.000 cm olduğundan 20.000 ÷ 2 = 10.000; ölçek 1/10.000'dir. 3.3. Güzergâh okuldan ana yol boyunca 5 kare doğuya, sonra köy yolu boyunca 1 kare kuzeye gider: 6 × 200 = 1.200 m. Güzergâh Akçay Deresi'ni köprüyle geçtiği için deprem sonrasında köprü hasar görürse ya da selde dere taşarsa ulaşım aksayabilir; bu nedenle alternatif bir güzergâh da belirlenmelidir.

Yanlış cevap: Okul ve aile sağlığı merkezinin alan, yolların alan, toplanma alanı ve ormanın nokta sembolüyle gösterilmesi; unsurların tablodaki karelerden farklı yerlere işlenmesi; ölçeğin 1/100, 1/1.000 veya 1/20.000 gibi hatalı hesaplanması; güzergâh uzunluğunun kuş uçuşu ölçülmesi ya da birim

dönüşümünün yapılmaması (ör. "1.200 km"); risk unsuru olarak haritada bulunmayan bir unsurun yazılması. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

4. Doğru cevap:

4.1. **(5 puan)**

- Sırttaki kayaçların yaşının 0 olduğunun, yani yeni okyanus kabuğunun sırtta, levha sınırına eklenen magmanın soğuyup katılaşmasıyla (volkanizma) oluştuğunun belirtilmesi. **(2 puan)**
- Kayaç yaşının sırttan uzaklaştıkça iki yönde eşit (simetrik) biçimde arttığının; bunun, oluşan kabuğun iki yana itildiğini ve levhaların birbirinden uzaklaştığını (ayrılan/uzaklaşan levha sınırı, deniz tabanı yayılması) gösterdiğinin açıklanması. **(2 puan)**
- Bu sürecin okyanus tabanını genişlettiği sonucuna ulaşılması. **(1 puan)**

4.2. **(6 puan)**

- Çekirdeğin yüksek sıcaklığının mantoyu ısıttığının belirtilmesi. **(1 puan)**
- Isınan manto malzemesinin genleşip yoğunluğunun azaldığının ve yükseldiğinin belirtilmesi. **(1 puan)**
- Yükselen malzemenin yer kabuğunun altında yatay yönde yayılarak levhaları sürüklediğinin/ayırdığının (okyanus ortası sırtları) belirtilmesi. **(1 puan)**
- Soğuyan malzemenin yoğunluğunun artarak alçaldığının (dalma-batma alanlarında levhanın astenosfere dalması) belirtilmesi. **(1 puan)**
- Yükselme-alçalma döngüsünün konveksiyonel akıntıları oluşturduğunun ve levha hareketlerini sürekli kıldığının açıklanması. **(2 puan)**

4.3. **(4 puan)**

- Hız: 100 km = 10.000.000 cm, 5 milyon yıl = 5.000.000 yıl; 10.000.000 ÷ 5.000.000 = 2 cm/yıl (işlem 1 puan, sonuç 1 puan).
- Uzaklık artışı: Levhalar zıt yönlere hareket ettiği için iki nokta arasındaki uzaklık yılda 2 + 2 = 4 cm artar; 4 cm × 10.000.000 yıl = 40.000.000 cm = 400 km (işlem 1 puan, sonuç 1 puan). Her levha için ayrı hesaplanıp 200 km + 200 km = 400 km bulunması da doğru kabul edilir.

Örnek doğru cevap: 4.1. Sırttaki kayaçlar en genç kayaçlardır, yani okyanus kabuğu sırtta oluşmaktadır. Levhaların ayrıldığı bu sınırda yükselen magma yüzeye çıkıp soğuyarak yeni kabuk oluşturur. Sırttan uzaklaştıkça kayaçların iki yanda eşit biçimde yaşlanması, oluşan kabuğun iki yana itildiğini ve levhaların birbirinden uzaklaştığını gösterir. Bu deniz tabanı yayılmasıdır ve okyanus genişlemektedir. 4.2. Çekirdeğin sıcaklığı mantoyu ısıtır. Isınan magmanın yoğunluğu azalır ve yükselir; yer kabuğunun altına ulaşınca yatay olarak yayılır ve üzerindeki levhaları sürükleyip ayırır. Soğuyan magmanın yoğunluğu artar ve tekrar derinlere iner. Bu döngü konveksiyonel akıntıları oluşturur ve levhaların sürekli hareket etmesini sağlar. 4.3. 100 km = 10.000.000 cm; 10.000.000 ÷ 5.000.000 = 2 cm/yıl. İki levha zıt yönde hareket ettiği için uzaklık yılda 4 cm artar; 10 milyon yılda 40.000.000 cm = 400 km artar.

Yanlış cevap: Grafiğin levhaların yaklaştığı (çarpışan) bir sınırı gösterdiğinin yazılması; sırttaki kayaçların en yaşlı kayaçlar olarak yorumlanması; konveksiyonel akıntıların iklim, rüzgâr veya okyanus akıntılarıyla karıştırılması; hızın 20 cm/yıl ya da 0,2 cm/yıl gibi birim dönüşüm hatasıyla bulunması; 10 milyon yıllık artışın tek levha hızıyla 200 km olarak verilmesi (bu durumda 4.3'ün ikinci kısmına yalnızca işlem puanı verilir). Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

5. Doğru cevap:

5.1. **(6 puan)** Her istasyon için baskın ayrışma türü ve iklim gerekçesi 2 puan:

- A: Fiziksel ayrışma (donma çatlaması). Sıcaklığın uzun süre 0 °C'nin altında kalması, gece donma-gündüz çözülme döngüsünün sık yaşanması nedeniyle granitin çatlaklarına sızan su donarak hacmini artırır ve kayacı parçalar; düşük sıcaklık kimyasal çözünmeyi yavaşlatır.
- B: Kimyasal çözünme. Yıl boyunca yüksek sıcaklık ve bol yağış ile gür bitki örtüsünden toprağa geçen karbondioksit ve organik (hümik) asitler, suyun kayaç minerallerini kimyasal olarak değiştirmesini hızlandırır.
- C: Fiziksel ayrışma (sıcaklık farkı çatlaması; tuz çatlaması da kabul edilir). Yağışın çok az olması kimyasal çözünmeyi neredeyse durdurur; çok büyük günlük sıcaklık farkı kayaç yüzeyinin sürekli genleşip büzülmesine ve çatlayıp parçalanmasına yol açar.

5.2. **(4 puan)**

- Granitin iri kristalli bir magmatik derinlik kayacı olarak ayrışmaya dirençli olduğu, kireç taşının ise suda çözünebilen bir tortul kayaç olduğu; karbondioksitli (karbonik asitli) suyun kireç taşını çok daha hızlı çözeceğinin açıklanması. **(2 puan)**
- Bol yağış ve yüksek sıcaklık nedeniyle D alanında karstlaşmanın gelişeceği; lapya, dolin, uvala, düden, mağara gibi karstik şekillerin oluşacağının belirtilmesi. **(2 puan)**

Örnek doğru cevap: 5.1. A istasyonunda sıcaklık uzun süre 0 °C'nin altındadır ve gece donma-gündüz çözülme sıktır; granitin çatlaklarına giren su donunca genişleyip kayacı parçalar, bu yüzden fiziksel ayrışma (donma çatlaması) baskındır. B istasyonunda yıl boyu sıcak ve çok yağışlıdır, gür bitki örtüsü de toprağa karbondioksit ve organik asit kattığından kimyasal çözünme baskındır. C istasyonunda yağış çok az olduğu için kimyasal çözünme yok denecek kadar azdır; gece ile gündüz arasındaki büyük sıcaklık farkı kayacı genleştirip büzerek çatlattığından fiziksel ayrışma baskındır. 5.2. Granit iri kristalli, dirençli bir kayaçtır; kireç taşı ise karbonik asitli suda kolayca çözünür. Bu nedenle aynı iklimde D alanında ayrışma çok daha hızlı olur, karstlaşma gelişir ve lapya, dolin, düden, mağara gibi karstik şekiller oluşur.

Yanlış cevap: B istasyonunda fiziksel ayrışmanın, A veya C istasyonunda kimyasal çözünmenin baskın olduğunun yazılması; C istasyonundaki ayrışmanın don olayıyla açıklanması; kireç taşının granitten daha dirençli olduğunun yazılması; D alanında karstik olmayan şekillerin (peribacası, kumul, moren vb.) oluşacağının belirtilmesi. Bu durumlarda ilgili ölçüte puan verilmez.

6. Doğru cevap:

6.1. **(5 puan)**

- Yukarı çığırda eğimin fazla olması nedeniyle akış hızı ve aşındırma gücü yüksek olan nehrin yatağını ve yamaçları aşındırdığının, aşındırdığı malzemeyi askıda, sürükleyerek ve çözünmüş hâlde taşıdığının açıklanması. **(2 puan)**
- Nehrin denize ulaştığı yerde hızının ve taşıma gücünün azalmasıyla taşıdığı alüvyonu biriktirdiğinin açıklanması. **(2 puan)**
- Kıyının sığ, gelgit ve akıntıların zayıf olması nedeniyle biriken malzemenin açığa taşınmadığının ve deltanın denize doğru büyüdüğünün (yılda ortalama 420 ÷ 30 = 14 m) belirtilmesi. **(1 puan)**

6.2. **(6 puan)**

- Barajın nehrin taşıdığı alüvyonun büyük bölümünü baraj gölünde tuttuğunun; denize ulaşan katı madde miktarının yılda 18 milyon tondan 2 milyon tona düştüğünün belirtilmesi. **(2 puan)**
- Biriktirme azalınca dalga ve akıntıların kıyıda yaptığı aşındırmanın birikimden fazla hâle geldiğinin açıklanması. **(2 puan)**
- Kıyı çizgisinin 1985-2025 arasında 420 m'den 100 m'ye, yani 320 m (yılda ortalama 8 m) gerilediğinin ve aşınım-birikim dengesinin aşınım lehine bozulduğunun belirtilmesi. **(2 puan)**

6.3. **(4 puan)**

- Akarsu ağzında delta oluşmayacağının, haliç (estuar) oluşmasının bekleneceğinin belirtilmesi. **(2 puan)**
- Kıyı derin olduğu için biriken malzemenin yüzeye kadar yükselemeyeceğinin ve güçlü gelgit akıntılarının akarsu ağzını aşındırarak alüvyonu açıklara taşıyacağının; bu aşınımla haliçlerin kara içine sokulduğunun açıklanması. **(2 puan)**

Örnek doğru cevap: 6.1. Doruk Nehri eğimin fazla olduğu yukarı çığırda hızlı aktığı için yatağını ve yamaçları aşındırır, kopardığı malzemeyi askıda ve sürükleyerek taşır. Denize ulaştığında hızı ve taşıma gücü azalır, taşıdığı alüvyonu ağzında biriktirir. Kıyı sığ olduğu, gelgit ve akıntılar zayıf olduğu için bu malzeme dağıtılmaz ve delta 1955-1985 arasında 420 m (yılda ortalama 14 m) denize doğru ilerlemiştir. 6.2. 1985'te tamamlanan baraj, nehrin taşıdığı alüvyonun büyük kısmını baraj gölünde tutmuştur; denize ulaşan katı madde yılda 18 milyon tondan 2 milyon tona düşmüştür. Biriktirme azalınca dalga ve akıntıların aşındırması baskın hâle gelmiş, kıyı çizgisi 2025'e kadar 320 m (yılda ortalama 8 m) gerilemiştir. Yani kıyıdaki aşınım-birikim dengesi aşınım lehine bozulmuştur. 6.3. Bu akarsuyun ağzında delta değil haliç oluşur. Kıyı derin olduğu için birikim yüzeye ulaşamaz; güçlü gelgit akıntıları akarsu ağzını aşındırıp alüvyonu açık denize taşır ve haliç kara içine doğru sokulur.

Yanlış cevap: Delta oluşumunun rüzgâr veya buzul biriktirmesiyle açıklanması; 1985 sonrası gerilemenin yalnızca "deniz seviyesinin yükselmesi" ile açıklanıp baraj ve katı madde azalmasıyla ilişki kurulmaması; barajın denize ulaşan alüvyonu artırdığının yazılması; 6.3'te yine delta ya da kıyı oku/tombolo oluşacağının belirtilmesi. Bu durumlarda ilgili ölçüte puan verilmez; cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.